

Z těchto mimořádných podpor zemských vyjmuty jsou v Čechách a na Moravě ony obce, které tvoří zvláštní městský okres školní a uhrážují veškeren náklad samy nečiníce při tom nároku na prostředky zemské. Toliko ve příčině dítek od školného osvobozených dostává se takovým obcím (v Čechách, zem. zák. ze dne 12. března 1888 č. 23. z. z.; na Moravě zem. zák. ze dne 12. prosince 1883 č. 77 z. z.) roční úhrnečné (paušální) náhrady z prostředků zemských, která může býti vyměřena v Čechách do 40⁰/₀ a na Moravě do 15⁰/₀ obnosu školního platu vypočteného dle tříletého průměrného počtu dítek.

Obce židovské náboženské.

I. Historický rozhled.

V dobách římsko-německých císařů nazývají prameny právní židy »servi camerae« (sluhy císařské pokladny) a ve zlaté bulě z roku 1356 prohlašuje císař Karel IV., že všickni židé hrdly i statky patří komoře, jsouce v moci císařově (»takže my dle své moci můžeme s nimi činiti, nakládati, jak chceme«). Taktéž švábské zrcadlo zřejmě zmiňuje se ve hlavě 146, § 4 o závislosti židův. Právo »míti židy« propůjčovali později němečtí císařové některým stavům říšským i biskupstvím; rovněž i opačné právo, že nemusí židů ve své zemi trpěti povolovali císařové. Ačkoliv Karel IV. a syn jeho Václav udělili židům mnoho práv a stanovili přísné tresty na utlačování jich, vycházeli oba z tehdejšího právního stanoviska, že židé jakožto chráněnci panovníkovi přímo podléhají císařské komoře. Všeobecný sněm český r. 1501 konaný usnesl se, že vydá se židům v Čechách veřejný ochranný list, »že mají se po věčné časy u země koruny české trpěti a proviní-li se některý ze židů proti zemským zákonům, že se má toliko vinník potrestati, celému židovstvu že se to však nikterak přičítati nemá.« Tento list potvrdili po té: Ferdinand I., Maximilian II., Rudolf a Matyáš. Král Ferdinand II. propůjčil židům r. 1627 netoliko tytéž milosti jako jeho předchůdci, nýbrž rozšířil i jejich práva. Císařovna Marie Teresie nařídila sice vypovězení židů z Čech, než již příštího roku povolila jim další pobyt v zemi na neučitou dobu; duchovenstvu přikázala, aby nežádalo tax za sňatky židovské; prvorozencům dovolila ve sňatek vcházet. Později přiznal se některým židům i inkolat; povolení k sňatkům záviselo též na jistých podmínkách (pat. ze dne 18. prosince 1744 ze dne 15. a 19. června 1745). R. 1780 prohlásil císař Josef II. v tolerančním ediktu, »že židům v Čechách nedostává se žádoucí osvěty a dovolených způsobů výživy, by se stali užitečnými členy státu«; týmž ediktem dovolilo se jim, aby zdělávali role, by se učili všem řemeslům a provozovali svobodná umění a obchod ve velkém šetříce všeobecných předpisů aby byli zproštěni od obvyklých dvojnásobných tax soudních. Ve sporech občanských prohlášen jest soudní řád za normu, projednání pozůstalostí na venkově přikázáno vrchnostem místním, jejichž ochrany požívali; dosud obvyklé taxy úmrtní se snížily; ve věcech manželských byli podrobeni všeobecným zákonům. Sešlo též z pokuty 1000 dukátů, která se určovala za přijetí cizího žida. Další krok k reorganizaci židovských poměrů právních učinil císař František, který vydal pro Čechy t. zv. patent židovský ze dne 3. srpna 1797 sv. 11 č. 13 sb. z. pol. a pro Halič židovský řád patentem ze dne 7. května 1789 (Kropatschkovy sbírky sv. 18 str. 361), což mělo židy sblížit s ustanoveními soukromého práva a setřítí rozdíl mezi křesťanskými a židovskými podda-

nými. Od těch dob mělo celé židovstvo u nás býti svobodno u výkonu náboženství a zděděných zvyků, pokud neodporují zemskému zřízení a nové soustavě vládní. Než rejstříky o narozeních, sňatcích a úmrtích vedly se za dohledu katolických správců duchovních. V židovské rodině právy nadané směl pouze prvorozený syn za života otce, nikdy však druhorozený nebo vnuk, se ženiti, pokud se pro tyto neuprázdnilo místo v rodině. Vystěhovati směli se židé zapravíce zákonité odchodné; všecky poctivé způsoby výživy byly jim přístupny právě tak, jako křesťanským obyvatelům. Kdo se však nechopil některého z řečených odvětví výživy, vyhostěn byl jakožto ne- užitečný a škodlivý člen státu ze země. Oproti státu měli židé stejné povinnosti s křesťany, měli tudíž i povinnost brannou. Dani z majetku podléhal každý, kdo měl jmění nad 100 zl. Vedle toho existovaly pro jiné země korunní zvláštní řády židovské; pro Horní a Dolní Slezsko toleranční patenty ze dne 11. dubna 1782, pro Moravu z r. 1754 spolu se židovským řádem policejním, procesním a obchodním.

Citovanými patenty židovskými a jinými zákony, vydanými jako dodatky k oněm, zůstala politická-občanská práva židů v leckteré příčině obmezena, takže neuskutečnil se dobrý úmysl zákonodárcův, aby úplně na roveň byli postaveni židovští poddaní křesťanským. Židovští mistři nesměli přijímati křesťanských učňův; daň židovská trvala dále; děti židovské potřebovaly ku vstoupení na gymnasium písemného svolení zemské vlády (zrušeno výn. min. vyuč. ze dne 19. prosince 1848 č. 38); rozmanité zákazy obmezovaly soukromá i veřejná práva židův, na př. zákaz zkoušení židy z církevního práva a vydávati jim frekventační vysvědčení o poslušání přednášek (zrušeno výn. min. ze dne 14. ledna 1850 č. 33 ř. z.); židovské báby porodní nesměly poskytovat pomoci křesťankám (zrušeno min. výn. ze dne 3. září 1850 č. 348); k uzavření sňatku potřebovali svolení krajského úřadu (§ 124 o. o. z. zrušeno nař. ze dne 29. listopadu č. 217); židé nemohli svědčiti u soudů; zdržovati se v místech horských bylo jim zakázáno; nesměli nabývati nemovitostí (zrušeno nař. ze dne 18. února 1860 č. 44 a 45); zákaz užívati cizozemských židovských a hebrejských knih náboženských zrušen výn. min. ze dne 24. ledna 1863 č. 10 a j.

Stát pomýšlel upravití právní poměry židů zákony jednostejnými v celém mocnářství; než vytčeného cíle tohoto nedosaženo. Co se zvláště Čech dotýče, nebylo na venkově žádných norem pro židovské obce; vztahovalať se veškerá ustanovení cit. židovského patentu vyjímaje § 18 pouze na pražskou obec židovskou, kdežto pro ostatní židovstvo a pro náboženské obce v Čechách zřízené nebylo až do roku 1890 zákona o organizaci a upravování právních poměrův. Pro židovstvo království Českého na venkově ustanovuje toliko § 18 cit. pat., že tam, kde se spojí několik židů dobrovolně k náboženským účelům, mohou se utvořiti židovské spolky. Však o tom, jakým způsobem mají se tyto spolky založiti, dle jaké organizace mají se řídití, nemá zákonodárství žádného ustanovení, takže ač fakticky židovské obce v Čechách existovaly, přece nebyly uznávány za veřejnoprávní korporace, nýbrž užívalo se vzhledem k § 18 cit. pat. o nich zákona o spolicích. Tento právní názor došel výrazu i v rozhodnutí správního soudu z r. 1887, který vyslovil ve zvláštním případě právní zásadu, že nelze dle stávajících zákonů nutiti někoho ku přistoupení k náboženské obci mimo Prahu zřízené a že nemusí

k náboženským účelům přispívati, kdo nepřistoupí dobrovolně k takové obci. Takové poměry panovaly i v jiných korunních zemích, takže tato organisace, závislá na libovůli jednotlivcově, byla velice problematickou a neodpovídala zájmům a potřebám státem uznaného vyznání. Vedle toho však počítala legislace s činitelem tímto — s náboženskou obcí — ukládajíc jí obstarávání náboženského vyučování, povinnost zřizovati sobě duchovního správce, který má intervenovati při sňatcích, vésti na základě státem naň vznesené povinnosti matriky narození, sňatků a úmrtí, zřizovati a udržovati hřbitovy; mimo to bylo poskytnuto náboženským obcím školským zákonodárstvím právo dozoru, které vykonávaly tyto tím, že vysílaly jednoho delegáta do místní a okresní školní rady. Po vydání státních zákl. zák. zastaraly v podstatných kusech zmíněné staré řády židovské, zvláště vzhledem ku čl. 14 zákl. stát. zák. ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z., který zaručil každému úplnou svobodu svědomí a prohlásil požívání občanských a politických práv nezávislým na náboženském vyznání. Dle toho bylo židům výnosem ze dne 30. dubna 1877 č. 6988 na vůli dáno, aby zakládali si zvláštní obce na základě vlastních statutů, k čemuž bylo zapotřebí pouze povolení ministra kultu a schválení statutu politickým úřadem zemským. Na základě četných peticí židovských, korporací a zastupitelstev přikročilo se k novému upravení zevnějších poměrů právních židovských náboženských společenstev ústavní cestou. Tak stalo se zákonem ze dne 21. března 1890 č. 53 ř. z.

II. Platné právo.

1. Náboženské obce.

Předmětem zákonného upravení jest židovské náboženské společenstvo ve formě náboženských obcí, které následkem historického vývoje měly veškeré židovské obce pojatai do sebe, aby tyto samostatně své záležitosti upravovaly a spravovaly (čl. 15 cit. stát. zákl. zák.). S druhé stránky musí však stát v zájmu veřejného řádu o to usilovati, aby tato správa dala se dle jistých zákonných norem. Co se týče vnitřních záležitostí, obmezuje se tudíž ingerence státu na požadavek, aby pro každou náboženskou obec sdělán byl statut. Základní směrodatný princip zákona spočívá tudíž v tendenci, aby se upravily židovské obce náboženské bez porušení samosprávy státním základním zákonem náboženským společenstvům zaručené. Vytýkáť cit. zákon ze dne 21. března 1890 zásadu, že bez ohledu na různé rituální odchylky, které se vytvořily historicky v mojžíšském vyznání, všichni v témže obvodu bydlící israelité jen jednu obec náboženskou tvořiti mají a že každý israelita musí náležeti k náboženské obci, v jejímž obvodu má své bydliště. Vyskytly se sice v komisi panské sněmovny pochybnosti, nepůsobí-li právě toto ustanovení za jistých okolností omezování svobody náboženského přesvědčení a potlačení menšin v obcích náboženských. Tyto pochybnosti ukázaly se nepodstatnými; poskytujeť zákon vyznavačům různých směrů možnost, aby byly i v jednotných obcích náboženské jich potřeby ukojeny. Dle tohoto zákona mají se všude (nikoliv jak dle židovského patentu přikázáno pro Čechy, ve hlavním městě toliko) utvořiti náboženské obce. Působnost jich vztahuje se na vše, co náleží k vedení náboženského života vůbec. Jestliť přirozenou úlohou náboženské obce, aby pořádala a kontrolovala veřejnou bohoslužbu, aby bezprostředně řídila a dohlížela na výkon rituálních přikázání a obyčejů, aby vydržovala a podporovala ústavy potřebné dle náboženských stanov, krátce, aby

ukojila všechny náboženské potřeby členů obce. Příslušnost k obci náboženské není závislou na libovůli jednotlivcově, nýbrž zákonným důvodem příslušnosti jest bydliště. Z toho plyne:

a) každá náboženská obec zaujímá území místně ohraničené, takže v témže území pouze jedna náboženská obec existovati může.

b) Každý příslušník židovského vyznání, který v tomto obvodu bydlí, jest členem obce.

c) Obvody, které vykazují toho času zcela nepatrný počet židů, nelze v toto rozdělení pojati; aby pak i v těchto obvodech nyní nebo budoucně bydlící židé nebyli vyjmuti ze svazku obce, budou přikázáni administrativním nařízením určitým obcím náboženským.

2. Přísluhovači náboženství.

Vedle vlastností, které zákon od každého náboženského přísluhovače žádá (rakouské státní občanství), předpisuje § 11 cit. z. pro úřad rabína průkaz všeobecného vzdělání a to nejméně absolvování gymnasia. Zásadu, že úřad duchovního správce má se udělit pouze osobám náležitě vzdělaným, provedlo rakouské zákonodárství při všech náboženských společnostech. § 12 cit. z. nařizuje, že představený náboženské obce ustanovení rabína oznámiti má státnímu úřadu. Předpis tento opírá se o podobné normy zákona ze dne 7. května 1874 č. 50 ř. z. (§ 6) a ze dne 20. května 1874 č. 68 ř. z. (§ 11); státnímu úřadu má se poskytnouti možnost, aby bděl nad zachováváním nařízení o kvalifikaci rabínů, kdežto §§ 13 a 14 upravují zastoupení zvláště za tím účelem, aby se zamezilo obcházení předpisů pro úřad rabínský vydaných. Poukazuje se sice na to, že postavení rabína není stálé a že tudíž jeho činnost nesetká se vždy se zdarem; než přímé zasahování se strany státu v poměr tento nelze ospravedlniti, ježto se jedná o služební poměr mezi náboženskou obcí a jejím zřízencem, tudíž o předmět samosprávné působnosti. Pouze všeobecně vytýká § 16 zásadu, že rabíny jest ustanoviti na delší dobu a že mají býti zajištěni proti nespravedlivému propuštění; než provedení zásady této ponecháno jest statutárnímu upravení. Dle vládní předlohy měl býti v každé obci rabín zřízen, což zásadně jest vhodné. Avšak právem podotýká správa komise panské sněmovny, že z došlých petic lze souditi, že již nyní v jednotlivých zemích částečně pro nepatrné prostředky jednot náboženských jsou obce, které rabína nemají; s druhé strany došly zvláště z Haliče petice bezvýjimečně žádající, aby rabín v té obci bydlil, pro kterou jest ustanoven. Okolnostmi těmito viděla se komise panské sněmovny nucena ku přijetí dodatku, že výjimečně se schválením ministra kultu má býti zřízen společný rabín pro dvě neb více obcí.

3. Správa náboženské obce.

a) Úřední moc.

Dle svého obsahu jest úřední činnost náboženských orgánů jen potud předmětem státního zákonodárství, pokud zahrnuje zároveň funkce pro stát významné.

b) Dávky k účelům náboženským.

Výši a způsob repartice dávek náboženských určují stanovy. Dobývání dávek těchto děje se exekucí politickou.

c) Dozor nad náboženskými ústavami.

Otázka ovládající po výtce židovské náboženské obřady dotýká se poměru obce k soukromé bohoslužbě, konané v soukromých domech

a ku shromážděním bohoslužebným buďsi jednotlivci, buďsi spolky svolávaným. Nechuť vrozená židovstvu proti jakékoli hierarchické formě má zvláštní význam pro sdružení k rituelním účelům, jakož i pro bohoslužebná shromáždění židů. Ode dávna lze pozorovati, že vedle náboženských institucí zřízených náboženskou obcí tvoří se větší nebo menší kroužky k určitým náboženským účelům (soukromé modlitebny, schůzky náboženského rázu, rituální spolky), které zavdávají nezřídka podnět ke sporům s obcí náboženskou, odpírajíce jí právo dohledu. Cit. zák. byla náboženské obci uložena povinnost, aby zařizovala modlitebny přihlížejíc k různým obřadním zvyklostem, aby je udržovala a takto pečovala o ukojení náboženských potřeb menšin. Představenstvu náboženské obce přísluší dozor nad zřizováním, udržováním a správou soukromých modliteben.

4. Stanovy obecní.

Každá náboženská obec musí míti úředně schválené stanovy, které mají obsahovati vše, co jeví se nezbytným pro existenci a správu náboženské obce. Podstatné kusy, které takový statut obsahovati musí, jsou: udání místních mezí obecního obvodu, složení, způsob ustanovení a doba úřadování představenstva, ostatní organisace náboženské obce, způsob jmenování rabína a ostatních náboženských funkcionářů, práva a povinnosti příslušníků obce, ustanovení o způsobu obstarávání vyučování náboženství, o soukromých modlitebnách, dávky náboženské, spory vznikající na základě obecního svazku a řízení při změně stanov. Stanovami podá se jak představenstvu obce tak i příslušníkům zákonem upravená direktiva stran práv jejich i povinností.

5. Dozor státu.

Stát bdíti má nad tím, aby orgány náboženských obcí nepřekročily meze své působnosti a vyhověly ustanovením zákona, jakož i vydaným nařízením. K tomu cíli mohou úřadové protizákonná a stanovám se příčíci usnesení a opatření orgánů náboženské obce rušiti, tyto zastupitelské sbory rozpouštěti, ukládati peněžité pokuty přiměřené majetkovým poměrům, jakož používati donucovacích prostředkův zákonem dovolených. Státnímu úřadu jest dále vyhrazeno, aby s úřadu sesadil přísluhovače náboženské, členy představenstva náboženské obce, uvádějí-li svým úřadováním veřejný řád v nebezpečí. Těmito ustanoveními má se předejiti přehmatům správy a funkcionářů náboženských, zabezpečiti státní správě nejvyšší dohled na základě základních zákonů státních jí nade všemi společenstvy náboženskými příslušející.

Občanství státní.

I. Pojem.

Občanství státní jest poměr veřejnoprávní, jímž určuje se příslušnost jakož i vztahy osoby ke státu. Obč. zákonník rakouský nevytýká definice pojmu rakouského státního občanství, nýbrž upravuje toliko způsob, jakým se jeho nabývá a pozbývá. Stubenrauch definuje rakouské státní občanství jako poměr, dle něhož osoby trvale podrobeny jsou zeměpanské moci hlavy státu rakouského. Avšak definice tato, již do jisté míry by snad lze bylo hájiti ve státě absolutistickém, naprosto nesrovnává se s moderní ústavou konstituční, což plyne již z úvahy, že ona vytýká jako charakteristický znak státního občanství trvalé podrobení zeměpanské moci, kdežto přece základní zákony státní zaručují každému občanu státnímu volnost z území státního se vystěhovati, jež omezena jest toliko povinností